

КОНЦЕПЦИЯТА НА МИХАИЛ ИВАНОВИЧ ТУГАН- БАРАНОВСКИ ЗА НЕОБХОДИМОСТТА ОТ ВЪВЕЖДАНЕ В НАУЧЕН ОБОРОТ НА ПОНЯТИЕТО „СТОЙНОСТ“

Георги Найденов¹
e-mail: profnaidenov@gmail.com

Резюме

Целта на изследването е да се анализира ролята на Михаил Иванович Туган-Барановски за подмяната на терминологичния апарат на политикономията, т.е. заместване на веригата понятия – „ценност“, „потребителна ценност“, „разменна ценност“, „принадена ценност“ и пр., с термините – „стойност“, „потребителна стойност“, „разменна стойност“, „принадена стойност“ и пр. За целта решихме следните задачи: показахме значението на идеята на Туган-Барановски, че освен категорията ценност, в руската политическа икономика трябва да се използва и категорията „стойност“; изследвахме теорията за стойността на Туган-Барановски и теорията на Маркс за ценността; разгледахме критиката на Туган-Барановски на марксовата теория за принадлежната ценност. Методологична основа на изследването е материалистичното разбиране на историческия процес. Резултатите са – „събуждане“ на научното съзнание на икономистите за необходимостта от възстановяване на континуитета на икономическата наука. Заключение е, че идеята на Барановски за стойността да се използва не само за ежедневна употреба, но и като икономическа категория, заимствана от Ленин, е съществен елемент за изцяло подмяне на категориалния апарат на политикономията.

Ключови думи: вериги понятия, стойност, ценност, принадлежната стойност, принадлежната ценност, разменна стойност, разменна ценност

JEL: B25

Проблемната ситуация

От няколко години поставям в публичното пространство проблемът за необходимостта да се възстанови континуитета на икономическата наука в Русия и България (Найденов, 2017; 2018). Континуитета е разкъсан от В. И. Ленин. В хода на създаване на болшевишката идеология той не само ревизира марксизма, но ревизира и категориалния апарат на класическата политическа икономика. В стремежа си да „откъсне“ марксистката политическа

¹ Професор, д.с.н., катедра „Икономическа социология“, Общикономически факултет, УНСС

икономия от „буржоазната“ политическа икономия, Ленин подменя основния категориален апарат на класическата политическа икономия. Заедно със съмишлениците си – А. Богданов, И. Степанов и В. Базаров той превежда „Капиталът“ на Маркс, като *изцяло замества* термина „ценност“ и производните му с термина „стойност“ и производните му. Започва остър спор между него и П. Струве. Този спор се прехвърля и в България. Позицията на Д. Благоев е, че българските марксиста не трябва да подменят марксовия категориален апарат; че не бива да се разкъсва континуитета на икономическата наука. Ето как Д. Благоев превежда „Капиталът“ на Маркс – давам „Съдържанието“ на Капиталът“ в неговия превод: потребителна ценност, ценност, субстанция на ценността, величина на ценността, разменна ценност, относителна форма на ценността и еквивалентна форма на ценността, проста форма на ценността, пълна или развърнатата форма на ценността, развърнатата относителна форма на ценността, всеобща форма на ценността, парична форма на ценността, мярка на ценността, цената е само идеална форма на ценността, ценността на работната сила, процес на образуване на ценността, ценността на работната сила и ценността, създавана в процеса на труда, са различни величини, процесът на създаването на принадлежната ценност, норма и маса на принадлежната ценност, относителна принадлежната ценност, ценност, пренасяна от машината на продукта, абсолютна и относителна принадлежната ценност, норма на принадлежната ценност, превръщане на принадлежната ценност в капитал и пр. (Маркс, 1905, с. I-V).

За разлика от Д. Благоев, Г. Бакалов защитава обратната теза – че българските марксиста трябва да последват примера на Ленин и неговите съмишленици и да подменят категориалния апарат на класическата политическа икономия. В своя превод на „Капиталът“, той изцяло подменя категорията „ценност“ и производните ѝ с термина „стойност“ и производните му (Маркс, 1910).

До сега, въпреки кардиналните социални трансформации в Русия и България, в икономическата наука продължава да се използва подменената от Ленин терминология на класическата политическа икономия. Има и изключения. В България, например адекватен терминологичен апарат използват двама учени от УНСС – проф. Николай Ненов и доц. Татяна Нецева-Порчева. В Русия това правят – А. Л. Дмитриев, С. В. Ефименко. Г. М. Аубакирова, С. Дагман и др.

Подмяната от Ленин на терминологията на класическата политическа икономия, и в частност на марксистката политическа икономия има своята предистория. Предисторията можем да открием в творчеството на големия руски икономист М. И. Туган-Барановски. Той първи лансира тезата, че освен категорията ценност, в руската политическа икономия трябва да се

използва и категорията „стойност“. Тоест, думата „стойност“ има не само ежедневен смисъл, но и научен. И този смисъл е, че с нея се изразяват разходите на производството. Нещо различно от съдържанието на категорията ценност. Изхождайки от тази теза, Туган-Барановски изказва мнение, че марксовата теория за трудовата ценност е уязвима, защото се разглежда като теория за ценността, а не като теория за стойността.

Концепция на Туган-Барановски оказва силно влияние върху развитието на руската икономическа мисъл. В руската икономическа наука започват дискусии за използването и изместването на термина „ценност“ от термина „стойност“. Вече отбелязах, че в превода на „Капиталът“ на Маркс, Ленин и неговите съратници заместват понятието ценност и производните му с термина стойност и производните му. След Великата октомврийска революция 1917 г. започва постепенното налагане на лениновата терминология – стойност, потребителна стойност, разменна стойност, принадлежна стойност и т.н. Но окончателно това става след Втората световна война, във връзка с издаване на учебник за съветските вузове по политическа икономия.

Логично е след отстраняването на КПСС във властта в Русия в началото на 90-те години, и преврата на 10.11.1989 г. в България, в двете страни насилствено наложената ленинова терминология да отпадне и да се възстанови нормалната терминология, свързана с категорията ценност. Но, това не става. Струва ми се, че аз съм първият, който постави въпросът за връщане към естествената терминология. И то чак през 2017 г. Понастоящем както в Русия, така и в България все още лениновата терминология доминира. Но, все пак, макар и „плахо“ започва да се употребява и класическата терминология. Надявам се, тази студия да окаже въздействие върху научната ни общност, и да се възстанови адекватния терминологичен апарат на икономическата наука и нейния континуитет.

Изрично искам да подчертая, че Туган-Барановски не предлага заместването на веригата свързани понятия – ценност, потребителна ценност, разменна ценност, принадлежна ценност и т.н., с веригата свързани термини стойност, потребителна стойност, разменна стойност, принадлежна стойност и т.н. Замяната на едната верига понятия с другата верига термини, което правят Ленин и неговите съмишленици, несъмнено има връзка с предложението на Туган Барановски за въвеждане в научен оборот на понятието стойност. Но това са две различни неща.

В книгата си – Теоретическите основи марксизма, Туган-Барановски продължава да използва веригата от понятия, свързани с категорията „ценност“ (Туган-Барановски, 1906). Например разделът, в който се разглеждат двете вериги термини е озаглавен „Ценность и прибавочная ценность“ (Туган-

Барановски, 1906, с. 123). Шеста глава е озаглавена – „Ценность и стоимость“ (Туган-Барановски, 1906, с. 125). В тази глава той използва понятията: трудовых теории ценности, учение о ценности Маркса; характер ценности, ценности и цена; учение о ценности, ценность в общем смысле слова, хозяйственная ценность и др.

В същото време, обаче той въвежда и друга верига от понятия, имащи за основа категорията „стойност“. Например – Учение об абсолютной и относительной стоимости, труд как абсолютная стоимость, относительная стоимость, абсолютная стоимость (Туган-Барановски, 1906, с. 125).

Да видим най-напред как Туган-Барановски превежда Маркс!

Как Туган-Барановски превежда Маркс?

Ето как: „Човешката работна сила в течно състояние или човешкият труд създава ценност, но все още самият той не е ценност. Трудът става ценност едва в застинал вид, в материална форма.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 128).

В монографията „Бумажные деньги и металл“ (1917) Туган-Барановски също използва поредицата от термини, свързани с категорията „ценност“. Но използва и термини, свързани с понятието „стойност“.

Например на стр. 285 – товарная теория ценности денег, ценности денег, товарная теория ценности денег, ценностью денег, ценности денег, общепризнанной теорией ценности денег; стр. 286 – ценности денег, теории ценности денег: стр. 289 – ценности денег, ценность товара, стоимость продуктов (в смысле на себестоимость), ценность отдельных товаров, стоимости производства, стоимость производства, стоимость производства; стр. 290 – стоимость производства, издержек производства, трудовая стоимость производства, стоимость производства, трудовой стоимостью производства этого товара, трудовой стоимостью производства, трудовой стоимости производства одного товара; стр. 291 – трудовой стоимости производства одного товара, трудовой стоимости производства данного товара, трудовой стоимости производства одного товара, трудовой стоимости производства одного товара, трудовой стоимости производства, ценность денег; стр. 292 – стоимостью производства, ценности, ценность денег, ценность денег; стр. 293 – ценностью денег, ценность денег, ценность денег (Туган-Барановский, 1998).

Видно е, че Туган-Барановски превежда Маркс и другите икономисти адекватно, т.е. с техния автентичен терминологичен апарат. Но относно понятията, свързани с производствените разходи той използва термина „стойност“.

Преди да разгледам този проблем – за въвеждане в научен оборот на понятието стойност, искам да анализирам една „претенция“ на Туган-Барановски към Маркс.

Туган-Барановски счита, че Маркс в своята трудовата теория, сам противоречи на себе си.

За какво става дума?

Вътрешните „противоречия“ в теорията на Маркс за разменната ценност, според Туган-Барановски

Туган-Барановски подчертава, че Маркс разграничава цената на стоките от тяхната ценност. За разлика от другите икономисти, които, според него, „понимаят под ценности то же самое абстрактно, что конкретно является ценой“ (Туган-Барановски, 1906, с. 129).

По нататък Туган-Барановски се спира, на посочено от други икономисти, с които той очевидно е съгласен, „противоречие“ в разбирането на Маркс за субстанцията на ценността в първи том на „Капиталът“ и разбирането му за това в третия том. А именно: „Маркс строго разграничава понятието ценност и цена. След появата на III том на „Капиталът“ много забелязват в учението за ценността в този том противоречие с учението за ценността в I том. В III том Маркс напълно определено признава, че не трудовите разходи, а капиталистическите разходи в производството, разходите на капитал, регулират стоковите цени, докато в I том на „Капиталът“ авторът провъзгласява труда за субстанция на ценността“ (Туган-Барановски, 1906, с. 129).

Е, драги читатели, виждате ли някакво противоречие във възгледите на Маркс в I и III том? Не, няма никакво противоречие! Противоречие има в тезата на Туган-Барановски. От една страна той казва, че „Маркс строго разграничава понятията – ценност и цена“. А, от друга страна, веднага в следващото изречение „забравя“ какво е казал и търси противоречие в две определения на Маркс на две различни неща – ценност и цена. Естествено е, че определенията на две различни понятия са различни едно от друго. Така че няма противоречие във възгледите на Маркс за ценността на стоките в I и III том на „Капитала“.

Грешката на Туган-Барановски, обаче не е „случайна“. Още на същата страница той въвежда две нови понятия. А именно понятието „абсолютна трудова теория за ценността на Маркс“ и „относителна трудова теория за ценността на Рикардо“. Нито Маркс нарича своята теория за ценността – „абсолютна“, нито Рикардо своята – „относителна“. Основанията на Туган-Барановски да нарече марксовата теория за ценността „абсолютна“, а на Рикардо – „относителна“, е в това, че според него – „Рикардо е виждал в труда само един от многото фактори на ценността, а за Маркс труда е самата субстанция на ценността.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 129).

В тази теза на Туган-Барановски няма нищо вярно. Маркс и Рикардо в еднаква степен акцентират, че ценността на стоките, освен от вложения в

тях труд, зависи и от тяхната „рядкост“. Но те игнорират тези стоки, които са „редки“ и анализират ценността на преобладаващото количество стоки на пазара.

Ето какво казва Рикардо: „Притежавайки полезност, стоките черпят разменната си ценност (В цитирания превод „ценност“ е дадена с термина „стойност“.) от два източника: от своята рядкост и от количеството труд, нужно за тяхното добиване.

Има някои стоки, чиято ценност се определя единствено от редкостта им. Никакъв труд не може да увеличи тяхното количество и затова ценността им не може да бъде намалена чрез увеличено предлагане. Към този род стоки спадат някои редки статуи и картини, редки книги и монети, вина с особено качество, които могат да бъдат приготвени само от грозде, отглеждано на специална почва, срещаща се в много ограничено количество. Ценността им съвсем не зависи от количеството труд, първоначално необходимо за тяхното производство, и се изменя с изменението на богатството и склонността на ония, които желаят да ги притежават.

Но тези стоки представляват много малка част от масата стоки, които всеки ден се разменят на пазара. Преобладаващата част от тези предмети, които са обект на желание, се доставя от труда; количеството им може да бъде увеличено не само в една, но в много страни почти без каквото и да е било предопределяно ограничение, ако сме склонни да употребим труда, необходим за тяхното получаване.

Следователно, когато говорим за стоки, за тяхната разменна ценности за законите, които регулират относителните им цени, винаги имаме предвид само такива стоки, чието количество може да бъде увеличено чрез изразходване на човешки труд и в производството на които конкуренцията действа без ограничение.“ (Рикардо, 1981, с. 34).

Какво казва Маркс по този въпрос?

„Диамантите се срещат рядко в земната кора, казва той, и за това намирането им струва средно много работно време. ... Според Ешвеге в 1823 г. цената на целия продукт от осемдесетгодишната разработка на бразилските диамантени мини още не била достигнала средната цена на 1,5 – годишния продукт на бразилските захарни или кафејни плантации, макар първият да представлявал много повече труд...“ (Маркс, 1968, с. 52).

„Така че трудът не е единствения източник на произвежданите от него потребителни ценности, на вещественото богатство. Трудът е бащата на това богатство както казва Уйлям Пети, а земята е негова майка.“ (Маркс, 1968, с. 56). И в този превод, както и при превода на Рикардо, понятието „ценност“ е сменено с термина „стойност“.

Рикардо и Маркс не се занимават с ценността на редките стоки. Те се занимават с ценността на преобладаващото количество стоки, „... чието ко-

личество може да бъде увеличено чрез изразходване на човешки труд и в производството на които конкуренцията действа без ограничение.“ (Рикардо, 1981, с. 34).

Освен това, те разглеждат ценността само на тези блага, които са предназначени за размяна, т.е. които са стока. Когато шивачът изработва една дреха, която не е предназначена за продажба, а за неговата лична употреба, то тази дреха няма разменна ценност и следователно не влиза в кръга на изследваните стоки. В този кръг не влизат и благата, които имат потребителна ценност за човека, например въздухът, водата и пр., но които човек потребява без да е необходимо да ги купува.²

Ето една мисъл на Маркс, потвърждаваща казаното, и която показва, че за никаква абсолютизация на труда не може да става дума при него. „За труда, доколкото произвежда потребителни ценности (в превода е използван термина „стойности“ вместо ценности), е погрешно да се каже, че той е *единственият* източник на произведеното от него, а именно на вещественото богатство. Тъй като той е оная дейност, която приспособява веществото за тази или онази цел, той се нуждае от веществото като предпоставка. В различните потребителни ценности пропорцията между труда и природното вещество е твърде различна, обаче потребителната ценност винаги съдържа някакъв природен субстрат. Като целесъобразна дейност за усвояване на природното в една или друга форма трудът е природно условие за човешкото съществуване, независимо от всички социални форми условие за обмяна на веществата между човека и природата. Напротив, трудът, създаващ разменна ценност, е специфична обществена форма на труда. Например шивашкият труд в своята веществена определеност като отделна производителна дейност произвежда дрехата, но не и разменната ценност на дрехата. Той произвежда последната не като шивашки труд, а като абстрактно всеобщ труд, а този последният принадлежи към една обществена взаимовръзка, която не е съшита от шивача. Така в античната домашна индустрия жените са произвеждали дрехата, без да произвеждат разменната ѝ ценност.“ (Маркс, т.3, с. 24).

Туган-Барановски твърди, че „Понятието абсолютна трудова ценност е крайъгълен камък на икономическата система на Маркс“. (Туган-Барановски, 1906, с. 129). По нататък той постоянно говори за марксовото понятие – абсолютна трудова ценност. Е, факт е, че първо, никъде Маркс не използва това понятие. Второ, че това понятие по никакъв начин не съответства на неговите възгледи.

² „Водата и въздухът са извънредно полезни, те са дори необходими, за да съществуваме, но при нормални обстоятелства срещу тях не може да се получи нищо.“ (Рикардо, 1981, с. 33).

Туган-Барановски вменява на Маркс тези, каквито няма в неговите изследвания. И след това „критикува“ измислените от него самия тези. Тоест, удря в нищото. Води „бой със сенки“.

Най ярък пример за това е вече споменатото „противоречие“ на марксовото учението за ценността в I и III том на „Капиталът“.

„Вътрешното противоречие на понятието ценност при Маркс, се заключава, следователно, в следното, пише той. Ценността е, съгласно Маркс, овеществения труд. Но, както Маркс признава, стоквата цена не съвпада с трудовите разходи; в същото време трудът не може да се овеществява в нищо друго, освен в цената. Следователно, ценността не е овеществения труд.

Вътрешното противоречие на разглежданото понятие, може да се счита, по този начин, за установено. Това противоречие поставя Маркс пред следната дилема: или стоквите цени се определят от ценността – и, в такъв случай, ценността не може да съвпада с трудовите разходи, тъй като цената не съвпада с трудовите разходи; или стоквите цени не се определят от ценността – и, в такъв случай, понятието разменна ценност губи всякакъв определен смисъл, тъй като разменната ценност не може да се мисли другояче, освен като основа на цената.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 131-132).

Вярно ли е писаното от Туган-Барановски? Има ли вътрешно противоречие във възгледите на Маркс? Съществува ли „дилема“ пред Маркс?

Не, не е вярно писаното от Туган-Барановски. За да открие „противоречие“ във възгледите на Маркс, Туган-Барановски взема една, безспорно основна теза в неговите възгледи – че разменната ценност на стоките се определя от овеществения в тях труд. И му приписва друга теза – че трудът не може да се овеществява в нищо друго, освен в цената. Е, няма такава теза при Маркс. Излишно е да коментирам анализа на Маркс за двоякия характер на труда, за разменната и потребителната ценност на стоките, за това, че разменната ценност на една стока се изразява в потребителната ценност на стоката, с която тя се разменя и пр. Всеки, който повече или по малко е запознат с марксовото учение е наясно, че във възгледите на Маркс няма приписаната му от Туган Барановски теза.

Съответно, и „дилемата“, която Туган Барановски представя, като че ли съществува, е фалшива, измислена дилема. Но, защо Туган-Барановски фалшифицира възгледите на Маркс, защо му приписва несъществуващи тези?

Защо Туган-Барановски фалшифицира тезите на Маркс?

Много просто!

Защото той иска да отрече ролята на непосредствено производителния труд в създаването на общественото богатство.

При капиталистическия начин на производство, непосредствено производителният труд се упражнява от наемния работник. Подчертаването на ролята на наемния работник за създаване на ценността на стоките е основния акцент на теорията на Маркс. И на цялата класическа политикономия. Е, да, но капиталистът счита, че той, а не работникът създава общественото богатство. Разбира се, така считат и икономистите, поставили се в услуга на класата на капиталистите предприемачи.

Спомням си, че в младежките си години, когато четях една от книгите на Максим Горки бях шокиран от сцена, описана от него. Горки описва банкет на сдружението на търговците по река Волга. В словото си председателя на сдружението, във високопарен стил говори за това, че именно те, търговците по река Волга са „мотора“ на обществения прогрес в Русия. Тъй като Горки е гениален писател, сцената звучеше за мен много достоверно. В същото време предизвикваше искреното ми възмущение. Как така тези „гнусни“ капиталисти“, алчни експлоататори ще считат себе си за „маята“ на обществения прогрес?! В младежките си години бях „попил“ в себе си официалните идеологеми на съвкупния капиталист – номенклатурата на БКП. В частност, идеологемата за „лошите“, алчни, експлоататори – капиталисти. И за мен тяхното самосъзнание за носители на обществения прогрес беше шок.

В зрелите ми години идеологемите на управляващата класа бяха изхвърлени от моето съзнание. И съвсем спокойно и с разбиране посрещнах разсъжденията на един мой съселянин след 10.11.1989 г.

Преди 10.11.1989 г. той беше работник в съседния град Тетевен. Понеже е кадърен и работлив, беше се издигнал до примерно – бригадир. Не си спомням точно каква му беше длъжността. Като психика и манталитет беше типичен работник, т.е. представител на наемния труд. След 10.11.1989 г., обаче, той и неговия шеф успяват да приватизират тяхното неголямо предприятие. И той става капиталист-предприемач. Срещаме се в родното ми село – Торос. И той започва да ми обяснява какви проблеми има със своите работници. Как те искат високи заплати и как той не е съгласен с техните искания. Защо? Защото, според него, приходите в предприятието се дължат на неговия труд, а не на труда на работниците. Какво правят работниците, ми казва той. Ми те, вършат съвършено механична работа. Дали ще имаме по-високи или по-ниски доходи зависи само от мен, казва той, а не от тяхната работа.

Разсъжденията на този мой съселянин – капиталист-предприемач, изобщо не ме учудиха. Само си помислих – ето как смяната на социалната роля коренно променя начина на мислене на хората.

Всъщност, при капиталистическия начин на производство в производствения процес, в производството на материални блага участват двама ед-

накво нужни на производството социални актьори – непосредствения производител и капиталиста-предприемач. За да има производство, трябва да има непосредствен производител. Тоест – наеман работник. Но трябва да има и капиталист-предприемач, който да прави инвестиции и да организира производствения процес. Без наеман работник – не може да има производство. Но производство не може да има и ако липсва капиталиста-предприемач. Тук не се спирам на появилото се вътрешно разделение на труда в съвкупния капиталист, във връзка с появата на акционерната собственост. Не разглеждам раздвояването на капитала на капитал-собственост и капитал-функция. И съответно единството, но и противоположността между производствения и банковия капитал.

Двата социални актьора – наемния работник и капиталиста-предприемач са еднакво необходими, за да има производствен процес. Там е работата, обаче, че между двата социални актьора има фундаментални противоречия. Те са многобройни по вид, многобройни по равнища на проявление, различни и променящи се в хода на историческото развитие. Основно противоречие между капиталиста и работника, от възникването на капиталистическия начин на производство, та до сега, е относно пропорциите, в които се дели новосъздадената ценност между тези два социални актьора.

Факт е, че представителите на класическата политикономия и Карл Маркс, като неин най-виден представител, със своето разбиране за труда, като субстанция на ценността на стоките, изразяват интересите на наемния труд. Факт е и това, че съвременната икономическа наука, с малки изключения изразява интересите на капитала.

Туган-Барановски е икономист, който изразява интересите на капитала. Той се представя за марксист. Но, както видяхме – фалшифицира възгледите на Маркс.

Как Туган-Барановски защитава интересите на капитала?

Ето неговата основна теза: „Стоковите цени изразяват, чрез себе си не трудовите разходи, а разходите на капитала, капиталистическите разходи на производството. В стоките цени се овеществява не труда (очевидно има предвид, че не се овеществява труда на наемния работник – бел. моя), а разходите на капитала. И тъй като трудът не може да се овеществява, в нищо друго освен в стоките цени, то, следователно, трудът изобщо не се овеществява в стоките стопанство.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 131).

Мисля, че всичко е ясно! Според Туган-Барановски трудът на наемния работник, производственото използване на неговата мускулна енергия, нерви, кръв, умения и пр., не създава никаква ценност на стоките. *Ценността на стоките се създава от капиталиста!*

Няма да изпадам в дребнотемие и отново да посочвам, че няма при Маркс теза, която му приписва Туган-Барановски. А именно, че трудовите разходи

се изразяват в стоковите цени. В случая ме интересува друго – че, Туган-Барановски абсолютизира ролята на капитала в производствения процес. И игнорира ролята на труда на непосредствения производител. Въпреки, че „разходите на капитала“ не са нищо друго освен разходи за работна сила, чието производствено изразходване във всеки производствен цикъл създава нова ценност. И разходи за оръдия и условия за производство, които са разходи пак за изразходван в предходни производствени цикли труд на наемни работници, труд овеществен в оръдията на труда и условията на производство.

Може ли теорията за ценността на Маркс изразявайки интересите на наемния труд, в същото време да е и логически издържана научна теория?

Да, може и е логически издържана научна теория?

Маркс не крие, че неговата теория изразява интересите на наемния труд. Но за разлика от идеолозите на управляващата класа, той не абсолютизира ролята на наемния труд в създаването на материалните блага. Напротив, той многократно подчертава ролята на капиталиста-предприемач в производствения процес, в процеса на създаване на материалното богатство и в общочовешкия прогрес.

За Маркс генезиса на капиталистическия начин на производство е обективен, естествено-исторически процес. При простото стоково производство непосредственият производител е и притежател на средствата за производство. Общественото производство е проста сума от трудовата дейност на индивидуални стокопроизводители. Обективните и субективните фактори на производството са слети в отделния стокопроизводител.³ Но за да стане възможна рационализацията на общественото производство и да се даде възможност на овеществената в средствата за производство обществена производителна сила на труда да обхване цялото поле на човешката

³ Тук, разбира се, огрубявам нещата. В историята на човешката цивилизация във всеки отделен социален организъм успоредно съществуват различни начини на производство, различни форми на присвояване на принадлежния продукт, например личностна рента (робството), личностно-поземлена рента (крепостничеството), поземлена рента (арендата), капиталистическа (присвояване труда на наемни работници) и, разбира се, независимият дребен собственик, който присвоява лично произведения от него самия принадлежен продукт (предварително силно окастрен от държавата чрез преки и косвени данъци). Но във всеки социален организъм винаги доминира една от тези форми на присвояване на принадлежния продукт, на икономическа реализация на собствеността и затова всяко едно общество с по-голяма или по-малка степен на точност може да се определи като съсловно (робовладелско или феодално), или капиталистическо. По този въпрос виж чудесната статия на Илюшечкин (1983).

дейност, на определен етап от развитието на производителните сили става необходимо да се разкъса връзката на слетите в отделния стокопроизводител обективен и субективен фактор на производството. Необходимо е дейностите по организацията на производството, по неговата рационализация, по умножаването на обществената производителна сила на труда да станат функция на отделна класа (класата на капиталистите), която е освободена от непосредствено производителния труд. Непосредственият производител трябва да остане собственик само на работната си сила и по такъв начин живият труд да бъде подчинен на овеществения в средствата за производство минал труд, на натрупания хилядолетен опит на човечеството. „Към какво се свежда първоначалното натрупване на капитала, т.е. неговият исторически генезис?“ – пита Маркс. И отговаря – „Доколкото то не е непосредствено превръщане на робите и крепостните в наемни работници, следователно доколкото не е проста промяна на формата (защото и такива случаи е имало – бел. моя.), то означава само експроприация на непосредствения производител, т.е. разпадането на онази частна собственост, която почива на собствен труд.“ (Маркс, 1968, с. 762).

И по-нататък: „Неговото унищожаване, превръщането на лилипутската собственост на мнозина в едра собственост на малцина, т.е. експроприацията на земята, на средствата за живот и на работните инструменти на широките народни маси – тая ужасна и трудна експроприация на народната маса, образува предисторията на капитала... Експроприацията на непосредствените производители се извършва с най-безпощаден вандализъм и под нагона на най-подлите, най-мръсните, най-дребнавите и злобни страсти! Частната собственост, придобита със собствен труд и почиваща, тъй да се каже, на срастването на отделния, независимия производител с неговите средства на труда, се измества от капиталистическата частна собственост, която почива на експлоатацията на чужд, но формално свободен труд.“ (Маркс, 1968, с. 763).

Разкъсване на връзката на непосредствения производител с неговите средства за производство и подчиняването на живия труд на овеществения в средствата за производство минал труд, води до гигантски скок в развитието на производителните сили. Извънредно много се задълбочава както технологичното (хоризонтално), така и вертикално разделение на труда. Първите машини, по време на Първата промишлена революция във Великобритания са дело на работници. Но много бързо разработването и внедряването на едрата промишленост става дело на новопоявилата се прослойка на инженерите. Диференциацията и специализацията, а също и унификацията на трудовите дейности се развиват извънредно бързо. Генезисът на капитализма е див и варварски процес. Защото експроприацията на частната собственост на масата от населението не може да стане по друг начин, освен чрез прилагането на масово насилие. Но именно превръщането на масата от

населението в наемни работници стои в основата на бързия прогрес на човечеството след утвърждаване на капиталистическия начин на производство в страните от първия и втория ешелон на капитализма.

Освен положителното отношение към рационализацията на производствения процес, Маркс има положително отношение и към буржоазните революции, дали силен тласък на утвърждаване на капиталистическия начин на производство. Буржоазните революции, според него, са неизбежни. Те ликвидират остатъците от феодалните институции и отношения и преобразуват надстройката на обществото. Те са **прогресивни** революции, защото създават нови възможности за развитието на капиталистическия начин на производство.

Отношението на Маркс към буржоазните революции и към класата на капиталистите-предприемачи

Подчертано положително е отношението на Маркс към Английската буржоазна революция през 1648 – 1688 г. и към Великата Френска буржоазна революция 1789 г. Ето какво пише той за тези две революции: „Революциите от 1648 и 1789 г. не бяха английска и френска революции; това бяха революции от европейски мащаб. Те представляваха не победа на определена обществена класа над стария политически строй; те провъзгласяваха политическия строй на новото европейско общество. В тях победи буржоазията; но победата на буржоазията означаваше тогава, че победи новият обществен строй, победи буржоазната собственост над феодалната, нацията над провинциализма, конкуренцията над цеховия строй, дробенето на собствеността над майората, господството на собственика на земята над подчинеността му на земята, просвещението над суеверието, семейството над родовото име, предприемчивостта над героичната леност, буржоазното право над средновековните привилегии. Революцията от 1648 г. представляваше революция на седемнайсти век по отношение на шестнайсти, революцията от 1789 г. – победа на осемнайсти век над седемнайсти. Тези революции изразяваха в много по голяма степен потребностите на целия тогавашен свят, отколкото потребностите на онези части на света, където се извършваха, т.е. Англия и Франция.“ (Маркс, 1960, с. 115-116).

Относно субекта на буржоазните революции – класата на капиталистите-предприемачи, Маркс има двойствено отношение. От една страна, той има безброй остри критични изказвания против буржоазията. Но, от друга страна, той не отрича нейната прогресивна роля в човешкото развитие. Маркс казва следното по този въпрос: „През време на своето едва стогодишно класово господство буржоазията създаде по-масови и по-колосални производителни сили, отколкото всички минали поколения, взети заедно. Покоряване-

то на природните сили, машинно производство, приложение на химията в индустрията и земеделието, параходи, железници, електрически телеграф, пригодяване за земеделска обработка на цели континенти, превръщане на реките в плавателни, цели, сякаш изпод земята измъкнати човешки маси – кой по раншен век е могъл да подозира, че в недрата на обществения труд дремят такива производителни сили!“ (Маркс, 1957, с. 428-429).

Видно е, че Макс ни най-малко не подценява ролята на капиталиста-предприемач в създаването на материално богатство и в развитието на човешкия прогрес.

В същото време, той не включва труда на капиталиста-предприемач в субстанцията на разменната ценност на стоките. Защо?

Защото капиталистът-предприемач участва в създаването на благата не чрез непосредствено-производителен труд, който е измерим, чрез изразходваното работно време, а чрез предприемаческата си дейност. За тази своя дейност той не получава работна заплата, а получава печалба, когато произведените стоки се продадат. Тоест, когато овещественият в предишните производствени цикли (оръдия на труда, материали и суровини, условия на производство и пр.) плюс този в последния производствен цикъл труд, се признае за обществено необходим. Повтарям – дейността на предприемача се възнаграждава чрез печалбата. Самият капиталист-предприемач оценява своята дейност – той определя каква трябва да бъде неговата печалба. Печалбата се включва в цените на стоките. Но дали оценката на собствената дейност е правилна, показва пазарът. Дейността на предприемача играе важна роля в създаването на блага. Но тя не създава разменна ценност. Защото не е измерима. Ценността се създава от изразходвания обществено необходим труд. Измеримата компонента в него е само трудът на непосредствения работник. Но не и дейността на капиталиста-предприемач. Само миналият и живия човешки труд влизат в производствените разходи. Съответно в производствените цени. Капиталистът-предприемач начислява към тези производствени цени преценен от него като уместен определен процент печалба. Дали неговите преценки са верни (както за уместността на производствените разходи, така и за начисления процент печалба), показва единствено и само пазарът.

Когато капиталистът-предприемач реализира произведените стоки на пазара, чрез печалбата си получава доход, който е обществено признание за неговата дейност. Но само една част от този доход се превръща в капитал. Защото печалбата се раздвоява на две части. Едната част се използва за потребителски цели от капиталиста и неговото семейство. Другата част се реинвестира в производството. Реинвестирането на част от печалбата в производството води до неговото разширяване.

Да се върнем отново към тезата на Туган-Барановски, че цените на стоките се определят от разходите на капиталиста, а не от труда на работника. И, според него, следователно ценността на стоките е резултат от дейността на капиталиста, а не на работника.

Както вече отбелязах, самият той вижда разликата, която прави Маркс между ценността на стоките и тяхната цена. Но във вече цитираните по-горе разсъждения за производствените разходи на капиталиста Туган-Барановски се прави, че е „забравил“ за тази разлика.

Въпросът, обаче е друг. Маркс никъде не отрича, че производствените цени на стоките се определят от разходите на капиталиста. Но тези разходи са за какво? Първо – за заплащане на работната сила. Тоест за правото на капиталиста да изразходва производствено работната сила на непосредствения производител. Второ, за овеществения в оръдия на труда и условия за производство труд на непосредствения производител в предходните работни цикли.

Следователно ценността на стоките се определя от овеществения в тях минал и жив човешки труд.

Теорията за стойността на Туган-Барановски против теорията на Маркс за ценността

Да си дойдем на думата!

След като разкрива вътрешната „противоречивост“ в теорията на Маркс за субстанцията на ценността, Туган-Барановски си „идва на думата“. Как?

Ето как: „Абсолютната трудова теория на Робертус-Маркс безусловно е несъстоятелна, като теория за ценността, т.е. за цената, тъй като цената е конкретно проявление на абстрактната ценност. Но противоречията на тази теория с реалните факти на образуване на цените, са твърде очевидни, за да се скрият от мислителите с такава сила, като Робертус и Маркс. И ако тези мислителите, въпреки това, не са се отказали от своята теория, то това е единствено за това, че абсолютната теория за ценността, им се струва необходима основа на техните икономически системи, задачата на които е обяснение на социалните отношения на капиталистическото общество. На теорията за ценността се основава теорията за принадлежната ценност на тези мислителите, теория, същността на която е в твърдението, че доходите на заможните класи се дължат на експлоатацията на работещите класи.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 133).

Е, драги читателю, нали не си учуден, че за Туган-Барановски всичко опира до това – Маркс, въпреки колосалния си ум, строи изкуствени теоретични конструкции, тъй като той си е поставил „превзета“ цел – да докаже,

че капиталистите експлоатират работниците. Ах, този Маркс, какъв „лош“ човек е!

И Туган-Барановски се захваща да „помогне“ на марксовото учение, в което, признава той, все пак има „зърно истина“. И да го „освободи“ от „превзетата“ теза, че капиталиста експлоатира работника.

За тази „високоблагородна“ цел, той привежда един цитат от Робертус, който казва – „... мы можем считать стоимостью только затрату человека“ (т.е. изразходвания от хората труд – бел. моя) (Туган-Барановски, 1906, с. 134).

Използването от Робертус на категорията „стойност“ за означаване на трудовите разходи в производството на стоките, поражда идеята на Туган-Барановски, използването на това понятие в руското ежедневие да се вземе на въоръжение и да се превърне в категория на руската икономическа наука.

„... научното разбиране на стопанския процес, казва той, предполага заедно с категорията ценност, да се използва и категорията за трудови разходи, другояче казано, категорията стойност. Двете категории взаимно се допълват една, друга и представляват заедно двете основни категории на икономическата наука, като при това в категорията стойност, човекът се проявява като активен елемент на стопанската дейност, а в категорията ценност – пасивен елемент, възприемащ известни наслаждения. В какво се състои същността на стойността в абсолютен смисъл? Само в изразходването на човешкия труд, по тази проста причина, че само човекът е субект на стопанската дейност.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 134).

Там е работата, обаче, че самият Маркс използва категорията стойност. И я използва именно за означаване на разходите на капиталиста в производството на отделна конкретна стока. Но, подчертава той, истинската стойност на стоките, това е изразходвания труд. Има предвид абстрактния човешки труд. Защото отделния капиталист може да прави каквито си иска разходи за производството на една конкретна стока, но нейната истинска стойност, т.е. нейната цена се определя на пазара от количеството обществено необходим труд, т.е. от средния, обичаен за това време и това място обществен труд. Подчертавам – Маркс реално използва двете категории. И никакъв проблем не е в руската научна литература да се превежда адекватно „Капиталът“ и да се използват двете категории.

Но! Туган-Барановски вижда проблем, (там където няма проблем) и започва умозрителни спекулации. Какви?

„Теория“ за абсолютната и относителната стойност

Той въвежда две нови понятия – абсолютна стойност на стоките и относителна стойност на стоките.

Абсолютната стойност на стоките, според Туган-Барановски, това са трудовите разходи. Абсолютната стойност, казва той, е икономическа категория, противоположна на ценността, така също както човека, като субект на стопанството е противоположен на обектите на стопанството (Туган-Барановски, 1906, с. 136). Стойността е самият човек, мислен като действащ елемент на стопанството (Туган-Барановски, 1906, с. 136).

Е, добре, човекът като субект на трудовия процес е несъмнено противоположен на обектите на „стопанството“⁴. Но по каква „логика“ от тук следва, че категорията, с която се означават „трудовите разходи“ е противоположна на категорията „ценност“. *Та нали именно трудовите разходи за производството на една стока – както живия, така и овеществения в оръдията на труда, предмета на труда и условията за производство, са субстанция на ценността на стоките.* Защо трябва да се въвежда нова категория? При това да се твърди, че тази категория е противоположна на категорията, с която се означава същото нещо – разходите на труд? Отделно, че Маркс изразява разходите на производството именно с категорията – „стойност“. При Маркс всички категории работят в брилянтно съответствие една с друга. Докато Туган-Барановски предлага въвеждането на нова категория, която чрез прилагателното си „абсолютна“ внася пълен дисонанс в категориалния апарат. При това води до тези, които са напълно лишени от логика и смисъл.

Другата категория – относителна стойност, за Туган-Барановски е „... всяка ценност, разглеждана не като цел, а като средство (на стопанска дейност, предполагам – бел. моя). Ако за достигане на известна цел е нужно изразходването на ценен предмет, то този предмет се явява като стойност (има предвид разход, предполагам – бел. моя), за достигането на тази цел. Диво растящата гора нищо не струва на човечеството, но ако тя има ценност, то при оценка на стойността на построяването на дома, ценността на гората трябва да се включи в разчетите. Но, очевидно, че стойността в този смисъл има съвсем друг икономически характер, в сравнение с абсолютната трудова стойност. Ние ценим своя труд не защото, или не само защото, че с помощта на труда могат да се придобият средства за удовлетворяване на нашите потребности. Нашият труд е нашата жизнедейност, и разходите на труд са разходи на нашия организъм, на нашия аз. За това по отношение на нашия труд ние трябва да сме също толкова икономични, както сме икономични по отношение на предметите, които потребяваме; ето защо само трудовата стойност е стойност в абсолютен смисъл.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 136-137).

⁴ Предполагам, че Барановски с израза – „обектите на „стопанството“ има предвид предметът на труда.

Тук става ясно какво разбира под трудови разходи Туган-Барановски. Трудови разходи са не разходите на капиталиста-предприемач за работна сила, а самият производителен труд на наемния работник. Забавно е, нали, драги читателю! Туган-Барановски призовава наемния работник да „икономисва“ трудовите си разходи. Сигурен съм, че наемният работник с две ръце ръкопляска на това „ценно“ предложение. Наемният работник и без „зова“ на Туган-Барановски се стреми да „икономисва“ своя труд. Но, за съжаление, уви – не може да го икономисва. Защото както чрез своите надзиратели, така и чрез различните „потосмукачни“ системи за заплащане, капиталистът-предприемач принуждава работника да не се „скатава“, да не „икономисва“ своя труд, а да работи до пълно изнемощяване.

Да разгледаме, обаче, „относителната стойност“ на благата. Кои блага имат „относителна стойност“. Относителна стойност имат тези блага, които не са стоки, блага, които човек присвоява от „дивата“ природа. Например „дивата“ гора. На практика – суровините. Ценна е и земята. Суровините и земята, според Туган-Барановски, нищо не струват на човека, защото в тях няма вложен човешки труд. Те са ценни само със своите природни качества. И именно защото в тях не е вложен човешки труд, и са ценни сами по себе си, те, според него имат относителна стойност, която, обаче трябва да се калкулира в цената на стоките, произведени от тях. Дали е така? Не, не е така! Защо?

Защото при капиталистическия начин на производство суровините се добиват като се плаща концесия, или други форми на заплащане. Такъв случай да се придобиват суровини без да се плаща на никой – няма. Защото всички природни блага са собственост или на частни лица, или на държавата, или на общината. Няма „дива“ природа. Правото да присвояваш природните блага винаги се плаща. А защо се плаща? Защото упражняването на собствеността винаги е свързано с изразходването на човешки труд. Именно този човешки труд се заплаща от концесионера. Или примерно от арендатора, когато се касае за правото да обработваш поземлена собственост. Цената на концесията или арендата несъмнено влиза в цените на произведените стоки. Същото се отнася и за поземления фонд. Арендаторът плаща рента, за да добие правото да използва земята. Но защо трябва да се измислят нови, при това фалшиви понятия, когато има стройна научна теория за рентата?

Може да ми се възрази – има и случаи, когато се присвоява от „дивата“ природа. Например българското общество през 90-те години на XX век беше изпаднало в аномия. Въпреки че горите бяха върнати на техните бивши собственици, практически те бяха безстопанствени. Нито структурите на лесничейството, нито общините, нито собствениците им ги охраняваха и се грижеха за тях. В тях не се влагаше човешки труд. Горите станаха „диви“. И станаха обект на браконьерски набези. Лично аз съм свидетел как всички

гори около моето родно село бяха изсечени от браконieri. Ако приложим към този случай терминологията на Туган-Барановски можем да кажем, че отсечените дърва имат относителна стойност, защото те са ценни поради своите природни качества – горят и стават за отопление. Цената, която се плаща за тях, според Туган-Барановски е за природните им качества, а не защото в тях е овеществен човешки труд. Несъмнено моите съселяни плащаха за потребителската ценност на дървата. Маркс изрично подчертава, че купувача плаща потребителната ценност на стоката. Но за да има размяна двете страни на сделката трябва да имат единомислие относно разменната ценност на стоката. А от какво се определя разменната ценност на стоката?

Ако моят съселянин си купи един кубик дърва от официално дърводобивно предприятие, той плаща 50 лв. В тази производствена цена влизат разходите за труд, амортизационните отчисления на дърводобивните машини, данъците, които се плащат и концесията, която е платена, тъй като горите, от които се добива дървения материал са „питомни“ гори. Плюс, разбира се определен процент печалба. Общо – 50 лв. Там е работата, обаче, че моят съселянин отива и си купува дърва не от дърводобивното предприятие, а от браконiera. На цена 25 лв. Защото браконiera не плаща концесии, не плаща данъци и пр.

Има ли разлика в природните качества на единия и другия кубически метър дърва? Не, няма разлика! Е, защо тогава има разлика в цената която се плаща за тях? Защото разходите на труд на браконiera, експлоатиращ „дивата“ гора са двойно по-малки, отколкото на дърводобивното предприятие, експлоатиращо „питомна“ гора.

Така че не „природните“ качества на дървото, а разликата в количеството вложен труд определя различната разменна ценност на „дивото“ и „питомното“ дърво.

Двете понятия, които въвежда Туган-Барановски – абсолютна и относителна стойност са фалшиви. При придобиването на суровини от „дивата“ природа също се използва човешки труд. И именно този човешки труд влиза в производствените разходи на капиталиста-предприемач и определя ценността на произведените стоки. Маркс използва понятието „стойност“, за означаване на производствените разходи на капиталиста предприемач. Това понятие не е алтернативно на понятието ценност, както представя нещата Туган-Барановски. Благата са ценни за нас със своята потребителска ценност. Но като стоки, предназначени за продажба те са ценни със своята разменна ценност. Която се определя от количеството вложен в тях обществено-необходим труд.

„Теорията“ на Туган-Барановски за абсолютната и относителната стойност на стоките е крайно непоследователна и противоречива. Тя е лишена от каквато и да е логика. Според „логиката“ на тази „теория“ има два вида

производство – от една страна добивната промишленост и аграрния сектор. От друга страна – всички останали производства. В последните материален компонент, предмет на труда са едни или други материали. При тези стоки цената зависи от тяхната „абсолютна стойност“, която на свой ред се определя от количеството вложен човешки труд. До тук никаква разлика с Маркс. С изключение на заместване на понятието ценност с понятието абсолютна стойност. И тяхното абсурдно противопоставяне.

При добивната промишленост и земеделието, обаче, според Туган-Барановски, доколкото в производствените разходи се калкулира и елемент, в който не е вложен човешки труд – например в суровината, то оценката на стоките от тези два отрасъла са произволни, и съответно за тях може да се каже, че имат ценност. При тях в цената на стоката влиза и оценката на капиталиста на суровината. Тази оценка е произволна, тъй като се дава без да се отчита колко човешки труд е изразходван за придобиване на въпросната суровина. Тъй като, според него суровината нищо не струва на капиталиста. Суровината е ценна сама по себе си. Добре, а в цената на стоката, в която предмет на труда е една или друга суровина включват ли се разходите на живия труд в този производствен цикъл и на мъртвия труд от предишните производствени цикли? Туган-Барановски не дава отговор на този въпрос. Остава се с впечатление, че цената на стоките, в които предмет на труда е някаква суровина, се определя напълно произволно.

Непоследователността и вътрешната противоречивост се задълбочават, когато в по нататъшните си разсъждения Туган-Барановски цитира Маркс и го „тълкува“ по един изключително „забавен“ начин.

Как Туган-Барановски тълкува употребата на понятието „стойност“ от Маркс?

„Истинная стоимость товара (т.-е., по моей терминологий „абсолютной стоимостью“. М. Б.-Т.) измеряется затратой труда, капиталистическая стоимость – затратой капитала“ (Die kapitalistische Kost der Waare misst sich an der Ausgab in Kapital, die wirkliche Kost der Waar an der Ausgabe in Arbeit (Marx, „Das Kapital“, Т III, стр. 2) (Туган-Барановски, 1906, с. 138).

Приведеният цитат на Маркс е съвършено ясен. За капиталиста стойността на произведените стоки, това са направените от него разходи на капитал – за оръдия на производство, предмет на труда, условия за производство и работна сила. Но „истинската стойност“ на стоките, т.е. тяхната ценност, това е изразходвания в процеса на производството труд на непосредствения производител. В случая на наемния работник. Тоест, това е овеществения и „угаснал“ в оръдията на труда, в предмета на труда и в условията на производството минал труд на наемния работник плюс живия труд на наемния работник в новия производствен цикъл.

Привеждайки този цитат от Маркс, какво прави Туган-Барановски?

Той започва нашироко и надълго да се „възмущава“ от категорията „разходи на производството“, т.е. „разходи на капитала“. Възмущава се и от „лошия“ капиталист.

„Категорията трудова стойност съвършено отсъства в съзнанието на капиталистическия предприемач и се подменя в това съзнание с друга категория – издръжки на производството.

Да се спрем на тази своеобразна категория на капиталистическия начин на производство. Характерна нейна особеност е в това, че тя скрива основното и най-дълбоко стопанско различие – различието между субекта и обекта на стопанството – човекът и предметите на неговата дейност. В разходите на производството фигурират едно до друго и без никакво различие, като моменти от еднакъв порядък стойността на работната сила (работната заплата), и стойността на суровината, инструментите, постройките и другите обективни средства за производство. Това приравняване на човека към вещите произтича от самата същност на капиталистическия начин на производство, от работата под наем. Трудът (работната сила), в капиталистическото стопанство е също такава стока, както и всички останали; За това при изчисляване на стойността на производството, капиталистът-предприемач няма никакво основание да прави разлика между труда и оръдието на труда – между субективния и обективния фактор на производството. За капиталиста работникът е също такъв обект на стопанисване, какъвто е машината.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 139).

Всичко това е казано много добре. Възмущението на Туган-Барановски от начина на мислене на капиталиста е съвсем уместно. Но този начин на мислене и категориите, които се използват при капитализма, съвсем не са случайни. Те са естествени и закономерни за достигнатия етап на развитие на производителните сили и на обществото като цяло. Можем колкото си искаме да се възмущаваме от този начин на мислене, но категорията „разходи на производството“ или другата ѝ форма – „разходи на капитала“ е обективна категория. Тя има точно определено съдържание и смисъл. И не може с лека ръка да бъде изхвърлена от икономическата наука. Туган-Барановски обявява тази категория за ирационална от обществена гледна точка (Туган-Барановски, 1906, с. 140). Напротив, тази категория е напълно рационална. Тя изразява една напълно обективна реалност.

Дали ще се възмущаваме от начина на мислене на капиталиста или няма да се възмущаваме, ни най-малко не променя факта, че понятието „разходи на производството“ или още „разходи на капитала“ е категория имаща точно определен смисъл. И че употребата ѝ както в предприемачеството, така и в науката е резонна. Тази категория се използва и от Маркс. Именно във

вързка с това понятие, той използва категорията „стойност“. Имайки предвид конкретните разходи за производството на една или друга стока. В същото време, когато в по-горния цитиран израз той говори, че „истинската стойност на стоките“ се измерва с разходите на труда, той под „истинска стойност“ има предвид ценността на стоките. Докато Туган-Барановски счита, че абстрактния труд, вложен в стоките трябва да се означава с категорията „абсолютна стойност“, а не с категорията „ценност“, използвана от цялата класическа политикономия. Има ли някаква евристичност в неговото предложение?

Не, няма никаква евристичност! Има нещо друго. А, именно, че той изпада в противоречие сам със себе си. Как?

Предложението на Туган-Барановски вместо понятието ценност да се използва термина абсолютна стойност се опира на тезата на класическата политикономия, че субстанцията на разменната ценност на стоките, това е овеществения в тях човешки труд. Това, че Туган-Барановски подменя понятието „ценност“ с термина „абсолютна стойност“ не променя факта, че именно трудът на наемния работник определя разменната ценност на стоките. Да, но преди това Туган-Барановски казва, че „В стоковите цени се овеществява не труда, а разходите на капитала. И тъй като трудът не може да се овеществява, в нищо друго освен в стоковите цени, то, следователно, трудът изобщо не се овеществява в стоковото стопанство.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 131). Е, разменната ценност на стоките от овеществения в тях труд ли се определя, или – обратно, трудът на наемния работник „изобщо не се овеществява в стоковото стопанство“? Както вече казах – пълен „миш-маш“. Пълно противоречие във възгледите на Туган-Барановски.

Недопустими вътрешни противоречия има при Туган-Барановски и относно цените. Той счита, че „... категорията стойност не се обективизира в стоковите цени, докато ценността се обективизира в цената“ (Туган-Барановски, 1906, с. 141). Но нали двете категории имат еднакво съдържание – изразяват овеществения в стоките абстрактен човешки труд. Как така единия термин – „стойност“ не се „обективизира“, а другият термин – „ценност“ се „обективизира“. Дори да приемем разбирането на Туган-Барановски, че ценност имат само стоките от добивната промишленост и аграрния сектор, а другите стоки имат „стойност“, а не ценност, това не променя факта на вътрешното противоречие. Защото независимо как наричаш овеществения в стоките абстрактен човешки труд, няма разлика в определяне на цените на стоките в добивната промишленост и в другите производства. Така че изразеното в двете понятия съдържание – абстрактния човешки труд, в еднаква степен влияе върху формирането на стоковите цени.

Напълно лишени от смисъл са разсъжденията на Туган-Барановски, че „Категорията ценност има фетишистки характер: обществените отношения при нея се скриват под маската на стокови отношения. Зад стоковите цени

не се вижда производителя на стоката, работника. Друго е положението при категорията стойност: обществения човек фигурира при нея без всякаква маска, със своята собствена личност, със своите страдания, и със своя труд, със своята борба с природата и със своите обществени отношения, възникващи на фона на тази борба.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 141).

Тези разсъждения са смешни и в същото време – тъжни. Нима използването на категорията „ценност“ е попречило на Маркс и цялата класическа политикономия да разкрие участието на непосредствения производител при капиталистическия начин на производство – „без всякаква маска, със своята собствена личност, със своите страдания, и със своя труд, със своята борба с природата и със своите обществени отношения, възникващи на фона на тази борба.“ Позволило е, и още как! Да не говорим, че именно Маркс разкри тайната на стоковия фетишизъм. Тъжно, тъжно е да се чете празнословието на Туган-Барановски, който пее „дителиамби“ за страданията на работника, а в същото време „опровергава“ най-могъщия защитник на наемния труд – Карл Маркс.

След като е изразил своето възмущение от това, че Маркс, използвайки категорията „ценност“, „внушава“ абсолютно неправомерно тезата, че капиталистите експлоатират работниците, и съответно изпада в неизбежни „противоречия“ сам със себе си, Туган-Барановски пристъпва към директна „критика“ на възловото марксово понятие – „принадена ценност“.

Туган Барановски „критикува“ марксовата теория за принадлежната ценност

По рано отбелязах, че критиката на Туган-Барановски срещу Маркс е мотивирана от желанието му да „обори“ учението за капиталистическата експлоатация. Той прави това в седма глава, озаглавена „Принадената ценност“.

Още в началото на главата той експлицира своята цел.

„Върху теорията за ценността (вече „разкритикувана“ от него – бел. моя) се надгражда теорията за принадлежната ценност на Маркс. Макар теорията за ценността логически да предхожда това последно учение, теорията за принадлежната ценност е по важна част от цялата теоретична конструкция, тъй като първото учение има значение само в качеството си на обосновка на второто учение. Истинската цел на цялата конструкция не е в нещо друго, освен в доказването на това, че доходите на капиталистите се образуват от експлоатацията на работниците.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 159).

Казано е кристално ясно. Каква „погрешна“ цел си е поставил Маркс – да докаже, че капиталистите експлоатират работниците? Не стига, че работниците „погрешно“ считат капиталистите за експлоататори, а отгоре на това се доказва теоретично истинността на това тяхно разбиране. Възмутително!

И Туган-Барановски започва последователно да „оборва“ теорията за принадлежната ценност на Маркс.

Критика на марксовото разбиране за променливия и постоянния капитал

Туган-Барановски започва своята критика с бележка, че Маркс, за да докаже, че печалбата на капиталиста се формира от експлоатацията на работника се опира на понятието „абсолютна трудова ценност“ (Туган-Барановски, 1906, с. 159-160). Такова понятие при Маркс няма. Най-вероятно Туган-Барановски има предвид понятието абсолютна принадлежна ценност. „Изхождайки от него, пише Туган-Барановски, Маркс съвършено последователно стига до заключението, че печалбата на капиталистите, както и всеки доход, който не е основан на труд, произтича от присвоения от капиталистите и другите имуществени класи незаплатен труд на неимуществени работници.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 160).

Принадената ценност, според Маркс, е резултат на производственото използване на работната сила. Ето защо той дели вложения от капиталиста-предприемач капитал на две части. Едната част – капиталът изразходван за покупка на работна сила, той нарича – *променлив капитал*. Защото закупената от капиталиста работна сила е стока, която има една особеност, в сравнение с другите стоки. В хода на своето производствено потребление тази стока създава повече стойност, отколкото е изразходвал капиталиста за нейната покупка. Другата част на капитала, който е изразходван за оръдия на труда, за предмети на труда и за условия за производство Маркс нарича – *постоянен капитал*. Защото неговата стойност само се пренася върху новите стоки, без да променя своята величина.⁵

Да видим как Туган-Барановски критикува разбирането на Маркс за променливия и постоянния капитал!

Най-напред той отбелязва, че разбирането на Маркс за променливия и постоянния капитал „се отличава рязко от всичките теории за печалбата, които не правят никаква разлика между работната заплата и средствата за производство, доколкото става дума за възникване на печалбата“ (Туган-Барановски, 1906, с. 160).

Тази констатация на Туган-Барановски е съвършено вярна. Да, Маркс е първия, който прави разлика между променливия капитал и постоянния

⁵ Пренася се, разбира се, на части. В продължение на повече или по-малко на брой производствени цикли. Така е при оръдията на труда и при условията за производство. Стойността на предмета на труда – материалите и суровините се пренася върху новите стоки еднократно.

капитал. Той е първия, който разкрива ролята на производственото потребление на работната сила като източник на принадлежната ценност, тоест на печалбата на капиталиста. И с това разкрива тайната на капиталистическата експлоатация.

Веднага след тази констатация, Туган-Барановски започва да критикува крайно „погрешното“, според него, разбиране на Маркс за променливия и постоянния капитал.

„... На повърхността на капиталистическия свят, пише той, не може да се забележи никаква разлика по отношение на образуване на печалбата между постоянния и променливия капитал. Печалбата ни най-малко не е по висока в тези предприятия, в които променливия капитал играе относително по голяма роля, отколкото в тези, в които преобладава постоянния капитал.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 160).

Да – на повърхността не може да се забележи никаква разлика. Там е работата, че Маркс „бръква“ в дълбочината на капиталистическия начин на производство, за да разкрие тайната на капиталистическата експлоатация.

Критика на Маркс, относно неговото разбиране за експлоатацията

Експлоатира ли капиталистът работника?

„Очевиден е фактът, пише Туган-Барановски, че в капиталистическото общество, както и в обществата, основани на крепостнически и робски труд, част от обществото работи на другата без съответния трудов еквивалент. Неимуствените работници, очевидно са принудени да отстъпват в полза на имащите класи повече труд, отколкото получават от тях обратно във вид на работна заплата. Този факт е твърде ясен и безспорен, за да се нуждае от доказателство.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 181-182).

На пръв поглед Туган-Барановски е съгласен, че класата на капиталистите експлоатира класата на работниците.

„Обаче, веднага добавя той, значението на това за разбиране на социалните отношения в господстващата система на стопански отношения не е толкова просто, както може да се покаже на пръв поглед.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 182).

Изглежда, че все пак Туган-Барановски не е „съвсем“ съгласен, че капиталистите експлоатират работниците.

Да видим неговите разсъждения! Да видим неговия „втори“ поглед!

Вторият поглед на Туган-Барановски е много интересен. Защото той по същество опровергава една от основните критики към теорията на Маркс за експлоатацията. А именно тезата, че понятието принадлежен труд е безсъ-

държателно, тъй като земята и капиталът са също необходими за производството, както и трудът на работника и за това е естествено и справедливо собствениците на тези фактори на производството да имат дял от обществения продукт.

„Земята и капиталът, казва той, действително са също така необходими за производството, както и труда; но не може да се каже същото за правото на частна собственост върху земята и капитала: земята и капиталът ни най-малко няма да загубят своите производителни качества, ако преминат в ръцете на работника. Капиталистът дава на работника капитал – външен предмет, не представляващ част от неговата личност (сигурен съм, че който и да е капиталист, ни най-малко няма да се съгласи с Туган-Барановски. Капиталистът, обратно, счита своя капитал за сърцевинна част от своята личност. – бел. моя), докато работникът дава на капиталиста своя труд, следователно самия себе си, своята личност. Работата и капиталът или земята са несъизмерими един с друг, тъй като работника е човешка личност, следователно цел сам по себе си, докато капитала и земята са прости предмети, средства за стопанска дейност. Ето защо фактът на присвояване на принадлежния труд показва социалното угнетяване, потискането на едни обществени класи от други, тъй като единствено под влияние на външната принуда, човек може да изразходва своите жизнени сили за повдигане на стопанското благосъстояние на хора от други обществени класи.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 183).

Патосът, с който Туган-Барановски пише против критиката на марксовото учение за експлоатацията е великолепен. Да, несъмнено „фактът на присвояване на принадлежния труд показва социалното угнетяване“. Но като цяло тези разсъждения на Туган-Барановски страдат от сериозни недостатъци. Експлоатацията и „угнетяването“ се осъждат извън исторически. Не се разбира прогресивната роля, която присвояването на принадлежен продукт играе за развитието на човешката цивилизация. Осъждането на експлоатацията с мотива, че работникът е „личност“, звучи като празно морализаторстване. Пожеланието – капиталът и земята да преминат в ръцете на работниците също е празно пожелание, защото не се разкриват условията, например определена степен на развитие на производителните сили, при които това може да стане възможно и пр. Сериозен недостатък е и разглеждането на капитала само като материално-веществен елемент на производствения процес и игнориране на това, че капиталът е знание, натрупания хилядолетен опит на човечеството и пр.

Положителен момент в тази глава от монографията на Туган-Барановски е, че той прави критика на основните икономически школи, противници на разбирането за експлоатацията на работниците от капиталистите. Той

последователно отхвърля тезите на: производителната теория за печалбата; теорията за печалбата на Бьом – Баверк; теорията за въздържанието; теорията, че печалбата е заплата за работата на капиталиста по организацията на производството; теорията за производителността на капитала, като източник на печалбата. Основната му критика е на последната теория, защото, според него, тя е доминираща в икономическата наука и именно нея той разглежда като основна алтернатива на марксовата теория за принадлежната ценност.

Туган-Барановски, обаче счита, че както теорията за производителността на капитала, така и марксовата теория за принадлежната ценност съдържат в себе си „истина и лъжа“. „И двете, казва той, съдържат в себе си зърно истина, но и двете са лъжливи със своята едностранчивост“.

Обобщението на Туган-Барановски е следното:⁶

„Сега за нас не е трудно да установим, в какво се състои истината и лъжата на двете съпернически си теории за печалбата – теорията за производителността на капитала и теорията за принадлежната ценност на Маркс. Двете съдържат в себе си зърно истина и двете са лъжливи в своята едностранчивост. Относно първата теория, то е очевидно вярно, че освен понижаването на работната заплата, има и друг източник на повишаване на печалбата, а именно повишаване на производителността на труда, чрез подобряване на средствата и начинът на производство. Техническият прогрес, заместването на ръчния труд с машинен създава тенденция към повишаване процента на печалбата, както видяхме в предшестващата глава, което може да се съпътства и с повишаване на работната заплата (както реалната, така и паричната, както по своята маса, така и по своята трудова стойност).

Лъжата на производителната теория се състои преди всичко в това, че тя признава капитала като трети самостоятелен фактор на производството, в един ред с труда и земята. Но капиталът е само промеждутъчен продукт на природата и труда и нищо повече. Неговото възникване, съществуване и действие са прости етапи в непрекъснатата дейност на истинските агенти на производството, природата и труда. Тези последни агенти са единствените сили, от началото до края, в процеса на възникване на предмети за потребление.“⁷ Колкото се касае за природата, то тя не образува сама по себе си, както бе доказано по-горе, абсолютната стойност. Нея създава само трудът. Това ни дава право да разглеждаме целият обществен продукт като създаден единствено от обществения труд, и нищо повече...

⁶ Привеждам го изцяло, защото това обобщение е квинтесенция на възгледите на Туган-Барановски.

⁷ Bohm Bawerk, „Positive Theorie des Kapitals, стр. 102.

Обаче би било голяма грешка, да се счита обществения продукт за създаден единствено от работниците, заети непосредствено в производството. Всички лица, съдействащи за стопанското благополучие на обществото, пряко или косвено участват в производството на обществения продукт. Фабричните работници ръководят дейността на машините, но за създаването на машините трябва нещо повече, от здрави мускули. Без наука, без творческа работа на човешкия дух, стопанският труд би бил също толкова безсилен, както птица без криле. Работническата класа толкова малко съвпада с интелигенцията, с представителите на творческия труд, както и класата на капиталистите. Великите открития и изобретение, също и представляващите епоха идеи и въобще всичко, което ние включваме в понятието духовна култура, е продукт не на някаква отделна класа, но на обществото като цяло.

Не е правилно, разбира се, да се вижда в капиталиста главния двигател на промишления прогрес. Капиталистът наистина присвоява плодовете на промишления прогрес, но ни най-малко не ги създава...

Промишленият прогрес, обаче не се развива и само от заетите в производството работници. Цялото общество, като културно цяло, изработна принадлежния продукт, който се присвоява от имуществените класи. Този принадлежен продукт се създава от работата на интелигенцията от всякакви професии, в не по-малка степен, от колкото и механическият труд на непосредствения производител; художникът, лекарят, обществения деец са също така необходими за стопанското преуспяване на страната, както и тъкача, земеделеца или пастира. Творческата работа на великите учени и изобретатели непосредствено умножава производителните сили на обществото... Но капиталистите още по малко заплащат тази творческа работа, в сравнение с механичния труд на работниците: те се ползват от нея като подарено благо от природата, без каквито и да са собствени разходи.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 194-196).

С две думи – Туган-Барановски е напълно съгласен с трудовата теория за ценността, относно това, че капиталистите-предприемачи присвояват принадлежния продукт (принадена ценност), но не е съгласен, че само непосредствения производител, в случая наемния работник е нейният създател. Според него освен работникът в създаването на принадлежната ценност участва и интелигенцията.

Две мнения, относно това, че трудът на интелигенцията, в случая на „великите учени и изобретатели“ повишава производителните сили на обществото няма. Няма две мнения и за това, че капиталистът предприемач увеличава своята печалба чрез иновации, т.е. чрез въвеждане в производството на постиженията на научно-техническия прогрес. В резултат, на което получава така наречената „диференциална печалба“. Маркс отлично

е разкрил ролята на изменението на обществената производителност на труда за повишаване на принадлежната ценност в първи том на „Капиталът“: четвърти отдел – Производството на относителна принадлежна стойност“ и пети отдел – Производството на абсолютната и относителната принадлежна стойност“ (Маркс, 1968, с. 323-513; с. 514-540). На фона на изключително разностранни и богат анализ на Маркс, разсъжденията на Туган-Барановски са „постни“ и тривиялни. Парадоксът е в това, че той ги представя като „алтернативни“ на тезите на Маркс. А те са по същество кратък преразказ на марксовите тези. Чудиш се, да се смееш, или да плачеш на приказката на Туган-Барановски, че Маркс „... игнорира подобряването на техниката на производството, като извънредно важен източник на повишение на печалбата“ (Туган-Барановски, 1906, с. 196).

Да видим другата част от обобщението на Туган-Барановски!

В тази част той най-напред с „половин уста“ съобщава, че неговата теория за печалбата съвпада в съществениите си пунктове по своето социално съдържание с теориите за експлоатацията на Робертус и Маркс. Но, виждате ли „... нейната икономическа основа е свършено друга: тя е свършено свободна от каквато и да е връзка с абсолютната трудова теория за ценността, която е отправен пункт на теорията за печалбата на двамата велики социалисти...

Истинската теория за разпределение на обществения доход не може да бъде следствие на никаква теория за ценността... Увлечението на много социалисти по абсолютната трудова теория на ценността е основано на чисто недоразумение: справедливите искания на работническата класа изобщо не се нуждаят за своето обосноваване от тази теория. Като теория за ценността тя е явно несъстоятелна и трябва да отстъпи място на теорията за пределната полезност; като теория за изключителната производителност на човешкия труд, тя трябва да отстъпи място на теорията за абсолютната трудова стойност, изложена в настоящата книга. Тази нова теория признава, както и старата, социалната експлоатация за основа на всеки нетрудов доход; социалистическата критика на капиталистическото стопанство, от гледна точка на новата теория се оказва напълно справедлива.“ (Туган-Барановски, 1906, с. 197-198).

Обобщение:

1. Взгледите на Туган-Барановски за трудовата теория за ценността и за принадлежната ценност са крайно непоследователни и противоречиви. Той ту отрича тезата на Маркс и другите социалисти, че капиталистите експлоатират работниците, ту напълно признава тази теза. Но, виждате ли, тя не трябва да се „доказва“?

2. Нищо във възгледите му не „надскача“ достигнатото от Маркс и другите класици на трудовата теория за ценността. Неговата „теория“ за абсолютната трудова стойност нито е „теория“, нито има някакво позитивно научно съдържание.
3. Предложението му да се използва категорията „стойност“ бие в празно пространство. Защото Маркс използва много по отдавна от него това понятие при означаване на производствените разходи на капиталиста.
4. „Критиките“ му, че Маркс „подценява“ и дори „игнорира“ техническия прогрес, или че „абсолютизира“ ролята на наемния труд в създаването на разменната ценност на стоките са напълно неадекватни и неверни.
5. В крайна сметка „теоретизирането“ на Туган-Барановски се свежда до едно – трудовата теория за ценността на Маркс и другите класици е погрешна и социалистите трябва да я отхвърлят и да признаят за „истинска“ теория учението за „пределната полезност“.

Заклучение

Видно е, че когато един учен се опитва да служи на двама господари – от една страна, да се представя като защитник на интересите на наемния труд, а от друга страна, да подкрепя официалните идеологеми на господстващата класа, научните резултати са неутешителни. Идеологическите, обаче, са забележителни. Идеята му, понятието стойност да се използва не само за ежедневна употреба, но и като икономическа категория, е заимствана от Ленин. Той създава могъщата идеология на буржоазните революции на XX век – болшеvizма, като изцяло подменя класическия категориален апарат на политикономията – категорията ценност и производните ѝ, с термина стойност и производните му. Така че трябва да се отдаде дължимото на Туган-Барановски като идеолог. Той практически не успява да допринесе с нещо съществено за интересите на класата на съвкупния капиталист от времето преди Великата руска революция 1917 г. Но, макар и непризнато, косвеното му влияние за създадената от Ленин идеология на буржоазните революции на XX век е значително. Следователно ролята му възникване на новия тип капитализъм – светския държавен капитализъм, явяващ се основна форма за трансформация на традиционните патриархални общества в капиталистически през XX век, е съществена.

Използвана литература

- Богданов, А. (1904). Кратък курс по икономическата наука, Второ, съвсем преработено, издание, Издание на Стефанъ Георгиевъ, Варна. (Bogdanov, A., 1904, Kratak kurs po ikonomisheskata nauka, Vtoro, savsem preraboteno izdanie, Izdanie na Stefan Georgiev, Varna).
- Илюшечкин, В. (1983). Типы экономической реализации докапиталистической эксплуататорской собственности, Экономические науки, № 9.
- Маркс, К., Энгелс, Ф. (1957). Манифест на комунистическата партия, в Маркс, К., Энгелс, Ф., Съчинения, т. 4, изд. на БКП, София. (Marks, K., Engels, F., 1957, Manifest na komunistisheskata partia, v Marks, K., Engels, F., Sashinenia, t. 4, izd. na ВКР, Sofia).
- Маркс, К. (1960). Буржоазията и контрареволуцията, в Маркс, К., Энгелс, Ф., Съчинения, т. 6, изд. на БКП, София. (Marks, K., 1960, Burzhuaziya i kontrarevoluthiya, v Marks, K., Engels, F., Sashinenia, t. 6, izd. na ВКР, Sofia).
- Маркс, К. (1964). Към критика на политическата икономия, в Маркс, К., Энгелс, Ф., Съчинения, т. 13 изд. на БКП, София. (Marks, K., 1964, Kam kritika na politisheskata ikonomia, v Marks, K., Engels, F., Sashinenia, t. 13, izd. na ВКР, Sofia).
- Маркс, К. (1968). Капиталът, в Маркс, К., Энгелс, Ф., Съчинения, т. 23, Изд. на БКП, София. (Marks, K., 1968, Kapitalat, v Marks, K., Engels, F., Sashinenia, t. 23, izd. Na ВКР, Sofia).
- Найденов, Г. (2017). Ценност или стойност – Г. Бакалов срещу Д. Благоев, Икономически и социални алтернативи, № 3. (Naidenov, G., 2017, Tsennost ili stoynost – G. Bakalov sreshtu D. Blagoev, Ikonomitheski I sotsialni alternativi, № 3).
- Найденов, Г. (2018). Използването на термините „ценност“ и „стойност“ в Русия преди, по време и след „перестройката“ (Наброски), в Карл Маркс в отминалата, настоящата и бъдещата история, Мизов, М. (съст.), Център за исторически и политологически изследвания фондация „Солидарно общество“, с. 135-153. (Naidenov, G., 2018, Izpolzvaneto na terminite tsennost i stoynost v Rusia predi, po vreme I sled perestroykata (Nabroski), v Mizov, M. (sast.), Karl Marks v otminalata, nastoyashтата I badeshtata istoria, Tsentar sa istoricheski i politologicheski izsledvania fondatsia Solidarno obshtestvo, s. 135-153).
- Рикардо, Д. (1981). За принципите на политическата икономия и данъчното облагане, Партиздат, София. (Rikardo, D., 1981, Za printsipite na politicheskata ikonomia I danathoto oblagane, Partizdat, Sofia).
- Туган-Барановски, М. И. (1906). Теоретические основы марксизма, третье издание, редакции журнала „Мир Божий“. (Tugan-Baranovski, M. I.,

1906, Teoreticheskie osnovi marksizma, tretye izdanie, redaktsii zhurnala Mir Bozhiy).

Туган-Барановский М. И. (1998). Бумажные деньги и металл, в Туган-Барановский М. И., Экономические очерки, изд. Российская политическая энциклопедия, Москва. (Tugan-Baranovski, M. I., 1998, Bumazhnie denygi I metal, v Tugan-Baranovski, M. I., Ekonomicheskie ocherki, izd. Rossiiskaya politicheskaya entsiklpediya, Moskva).

MYKHAILO IVANOVICH TUHAN-BARANOVSKYI'S CONCEPT OF THE NEED TO INTRODUCE THE CONCEPT OF "COST" INTO SCIENTIFIC CIRCULATION

Prof. Georgi Naidenov, DSc
Department of Economic Sociology
University of National and World Economy

Abstract

The aim of the study is to analyze the role of Mykhailo Ivanovich Tuhon-Baranovskiy in falsifying the terminological apparatus of the classics of political economy, i.e. replacing the chain of concepts – “value”, “consumer value”, “exchange value”, “added value”, etc., with the terms – “cost”, “consumer cost”, “exchange cost”, “added cost”, etc. To achieve this goal we solved the following tasks: we showed the meaning of Tuhon-Baranovskiy's idea that in addition to the category of value, the category of “cost” should be used in Russian political economy; we studied Tuhon-Baranovskiy's theory of cost and Marx's theory of value; we considered Tuhon-Baranovskiy's critique of Marx's theory of added value. The methodological basis of the research is the materialist understanding of the historical process. The results are – “awakening” of the scientific mind of economists about the need to restore the continuity of economics. The conclusion is that Tuhon-Baranovskiy's idea to use the concept of cost not only for everyday use, but also as an economic category borrowed from Lenin, is an essential element for completely replacing the categorical apparatus of political economy.

Key words: terminological apparatus of political economy, chains of concepts, cost, value, added cost, added value, exchange cost, exchange value

JEL: B25